

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто сутність факторів, які впливають на обсяг та структуру витрат. Здійснено класифікацію факторів за різними ознаками та визначено їх вплив на результати діяльності вітчизняних підприємств.

The essence of the factors that influence the volume and expenses structure. Classification of factors on various grounds and determined their impact on the performance of domestic enterprises.

Ключові слова: витрати, класифікація витрат, конкурентоспроможність, управління, фактори впливу на витрати.

Keywords: expenses, classification of expenses, competitiveness, management, impacts to expenses

Діяльність будь-якого підприємства значною мірою залежить від впливу багатьох факторів, які взаємодіють між собою, змінюються у часі та просторі і є специфічними як для кожної галузі промисловості, так і для кожного підприємства зокрема. Тому питанню визначення та класифікації факторів, які впливають на розвиток та функціонування усіх суб'єктів господарювання у науковій літературі приділяється особлива увага.

Витрати виробництва є однією з найважливіших якісних характеристик діяльності підприємства, оскільки вони визначають розмір доходів, фінансовий стан, рентабельність та конкурентоспроможність підприємства. Саме тому, серед великої багатоманітності факторів впливу, слід виділити та дослідити головні, які забезпечать ефективне функціонування суб'єктів господарювання на ринку.

Дослідженням проблеми зниження витрат займалося багато науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних. Що стосується питання факторів, які впливають на витрати підприємства і сприяють їх зниженню, то у наукових джерелах відомих науковців таких як, І.А. Бланк, І.Є. Давидович, Я.С. Столяров, А.І. Поддєрьогін, Дж. Ріле, Г. Фандель та інших існує низка розбіжностей щодо їх класифікації. Тому це питання потребує подальших ґрунтовних досліджень, оскільки представлені класифікації розглядаються відокремлено від самого процесу виробництва.

Метою статті є висвітлення існуючих класифікацій, які впливають на витрати і надання пропозицій щодо застосування найефективнішої стратегії вибору факторів для вітчизняних підприємств.

Насамперед, зазначимо, що в економічній літературі «фактор» розглядають як істотне об'єктивне причинне явище або процес у виробництві, під впливом якого змінюється рівень його ефективності [3, с. 781]. Для виявлення характеру впливу цих факторів важливе значення має їх класифікація, яка передбачає їх поділ за різноманітними ознаками.

У науковій літературі існують різні точки зору стосовно факторів, що впливають на витрати підприємства, які необхідно враховувати при розробці стратегії зниження витрат. В управлінському обліку розглядається лише один фактор – обсяг виготовленої продукції. Цей підхід обмежує процес управління витратами, оскільки зводиться по-перше, до порівняння постійних витрат зі змінними, а середніх – з граничними; по-друге, до аналізу співвідношення витрат; по-третє, до обсягу виробництва і прибутку; по-четверте, до аналізу беззбиткового обсягу виробництва, гнучких бюджетів, валового прибутку [2, с.161].

У 70-х роках ХХ ст. економісти дійшли висновку, що обсяг виробництва не відповідає на питання про те, що саме визначає величину витрат підприємства. У відповідь на це, Дж. Ріле систематизував і згрупував усі витратоутворюючі фактори на структурні та функціональні, рис. 1.

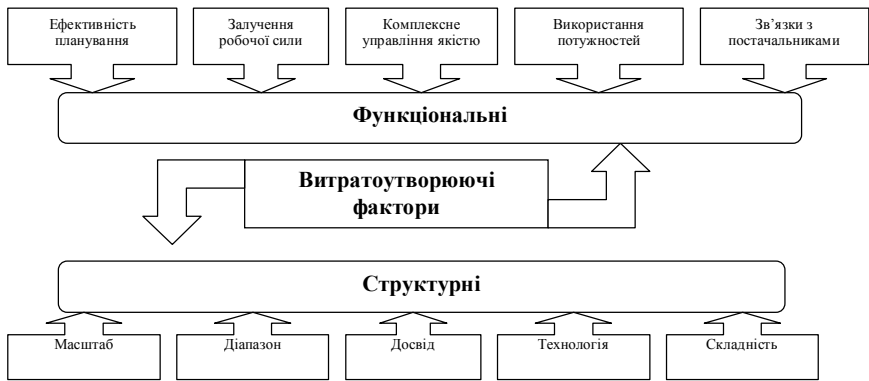

Рис. 1. Витратоутворюючі фактори за теорією Дж. Ріле
Джерело: складено автором на основі [5]

Розглядаючи структурні витратоутворюючі фактори для підприємства, слід зазначити, що існує п'ять стратегічних варіантів для вибору, які залежать від економічної основи структури витрат. Розкриємо сутність кожного з них. Так, масштаб – це обсяг інвестицій, які потрібно вкласти у виробництво, дослідження та розробки, маркетингові заходи для випуску продукції; діапазон є ступенем вертикальної інтеграції, що визначає рівень розширення управління підприємством; досвід показує, скільки разів у минулому періоді підприємство успішно здійснювало те, для чого зараз приймається рішення; технологія, яка використовується на кожній стадії ланцюга вартостей; і складність визначає широту асортименту виробів чи послуг, які планується запропонувати споживачам. Кожен з представлених факторів передбачає вибір, який зробить підприємство з метою зниження витрат. Врахувавши особливості підприємства можна визначити вплив кожного фактора на результати його діяльності

Функціональні фактори пов'язані зі здатністю підприємства успішно функціонувати. На відміну від структурних, які неможливо порівняти пропорційно з показниками діяльності підприємства. Згідно з цією класифікацією для всіх функціональних факторів «більше» завжди означає «краще» [2, с.162].

Ще один відомий німецький вчений Г. Фандель вважає, що фактори впливу слід виявляти та систематизувати залежно від того, впливають вони із процесу виробництва чи пов'язані з іншою діяльністю підприємства, необхідною для виготовлення продукції. Тобто, згідно з теорією витрат, усі фактори вчений поділяє на виробничі, які мають безпосередній зв'язок з виробництвом, та позавиробничі, що пов'язані з іншими невиробничими сферами діяльності підприємства [4, с. 292-298].

Систему факторів, яка впливає на величину витрат підприємства представимо в узагальненому вигляді на рис. 2.

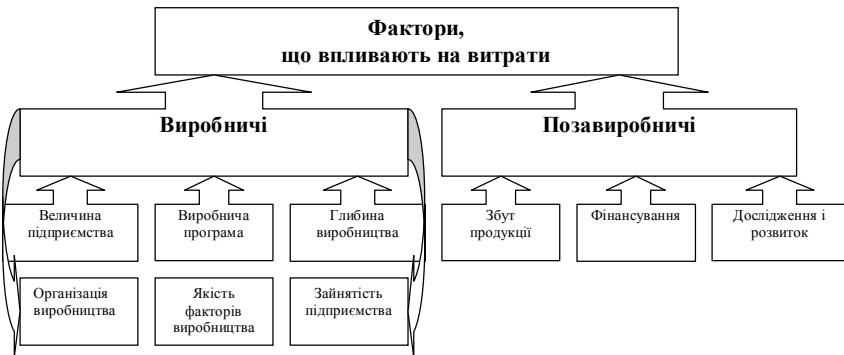

Рис. 2. Фактори, що впливають на витрати підприємства за Г. Фенделем

Джерело: Складено автором на основі [4]

Перейдемо до аналізу зазначених на рис. 3 виробничих факторів. До них відносяться такі:

- величина підприємства – це сукупна виробнича потужність, яка диференційована за видами, кількістю та максимальною віддачею наявних потенційних факторів;
- виробнича програма – випуск продукції в межах наявної номенклатури, властивої для виробничого профілю підприємства у відповідні період функціонування;
- глибина виробництва визначається кількістю стадій виготовлення продукції у багатостадійному виробництві;
- організація виробництва стосується рівня механізації та автоматизації, видів, типів, принципів та методів виробництва на підприємстві;
- якість факторів виробництва включає такі елементи: матеріали та ресурси відповідної якості, технічне оснащення, персонал з високим рівнем професійної підготовки, що забезпечить високий рівень продуктивності праці;

- зайнятість підприємства чи потенційного фактора визначається кількістю одиниць продукції, що виготовляється за певний період діяльності.

Дослідження виробничих факторів впливу на витрати свідчить, що між ними існує тісний взаємозв'язок і взаємозалежність. Зміна величини підприємства, виробничої програми чи організації виробництва завжди зумовлюють зміну якості виробничих факторів та їх пропозиції. При цьому кожна зміна рівня витрат спричиняє зворотний вплив на якість факторів виробництва, їх ціну та пропозицію. Якщо зазначені фактори не змінюються, то й рівень витрат підприємства залишається незмінним [2, с.162].

Що стосується позавиробничих факторів, то їх кількість є значно меншою і зводиться: по-перше, до збуту продукції, що виражається у вартості благ, витрачених на реалізацію продукції (робіт, послуг); по-друге, фінансування, що означає співвідношення використання власного та можливість отримання залученого капіталу; по-третє, дослідження і розвиток, що забезпечує підвищення якості продукції, факторів виробництва, удосконалення методів та принципів виробництва тощо.

З вище зазначеного можна стверджувати, що фактори зниження витрат – це такі виробничі, організаційні, технічні, технологічні, природні, фінансово-економічні умови діяльності підприємства, внаслідок яких змінюється рівень, обсяг, структура, динаміка витрат будь-якого суб'єкта господарювання.

Крім того, український вчений І. Давидович пропонує наступну класифікацію за суб'єктами впливу на витрати, які об'єднує у три групи: загальнодержавні, галузеві та внутрішньовиробничі, рис. 3.

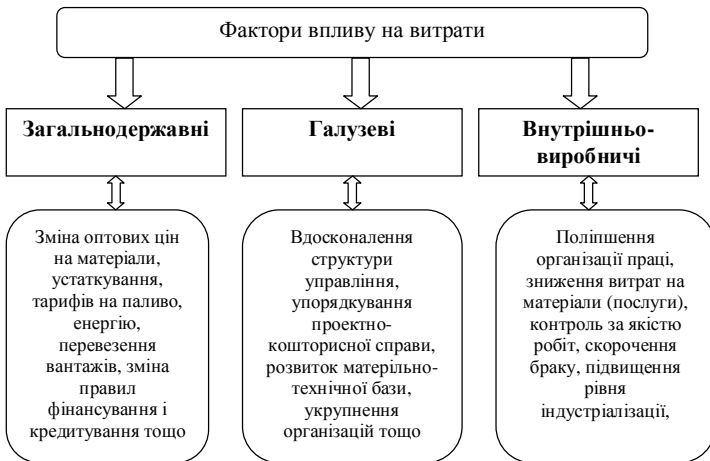

Рис. 3. Класифікація факторів за суб'єктами впливу
Джерело: складено автором на основі [1]

Наведені фактори можуть викликати як підвищення, так і зниження собівартості виготовленої продукції (робіт, послуг). При розгляді внутрішньовиробничих факторів, що впливають на собівартість продукції підприємства, необхідно враховувати особливості галузі. Як показує практика, одні фактори діють постійно, інші мають тимчасовий характер, тобто впливають на рівень собівартості у певні періоди діяльності організації. Ряд факторів не може бути точно визначеними, оскільки деякі з них залежать від особливостей складу трудового колективу та рівня керівництва, інші – від діяльності суміжних субпідрядних організацій та служб замовлень [1, с. 136].

Загальнодержавні, галузеві та внутрішньовиробничі фактори взаємопов'язані між собою і прямо або опосередковано впливають один на одного. Підкреслимо, що в процесі діяльності, основну увагу слід звертати на внутрішньовиробничі фактори, так як на них впливає діяльність підприємства, його трудовий колектив, рішення які приймаються менеджментом та власниками та інше. Але при вирішенні важливих завдань слід узгоджувати їх з безпосередніми виконавцями, оскільки вони виконують ці завдання і можуть заздалегідь передбачити вплив того чи іншого прийнятого рішення на кінцевий результат діяльності.

Зауважимо, що в економічній літературі представлено безліч різноманітних класифікацій. Вони відрізняються одна від одної класифікаційними ознаками. При виборі способів та інструментів, за допомогою яких ми будемо визначати та аналізувати зміни у структурі витрат, обирається найбільш дієва.

Крім того, всі фактори впливу можна поділити на зовнішні, які не залежать від діяльності підприємства та внутрішні так звані внутрішньовиробничі, тобто ті, які залежать від підприємства та управління ним. Кожне підприємство, яке здійснює будь-яку господарську діяльність, повинно приділяти значну увагу виявленню цих факторів і шукати шляхи їх попередження чи усунення. Для цього представимо ще одну ґрунтовну класифікацію, рис 4.

Ступінь впливу різних факторів на величину витрат неоднаковий: одні впливають на зміну кількох елементів витрат, інші – на один чи два, одні впливають безпосередньо, інші – опосередковано. Але управління кожним із них являється важливим елементом ефективного функціонування всього підприємства. Тому всім факторам впливу на витрати підприємства потрібно приділяти належну увагу. Це в першу чергу, зумовлює необхідність у представленні узагальненої класифікації, яка наведена в таблиці 1.

Рис. 4. Класифікація факторів впливу на витрати за сферою дії
Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Таблиця 1. Узагальнена класифікація факторів за ознаками розподілу

Ознака поділу	Класифікація факторів
1	2
<i>Об'єкт дослідження</i>	- що залежать від технології; - які належать до сфери виробництва; - що стосуються реалізації продукції; - котрі входять до сфери маркетингу; - що відносяться до професійних навичок; - пов'язані з організаційними можливостями; - інші
<i>Природа виникнення</i>	- основні та розвинуті; - загальні та спеціалізовані; - природні та штучно створені; - структурні та функціональні
<i>Сфера дії</i>	- зовнішні та внутрішні; - виробничі та позавиробничі
<i>Керованість</i>	- контрольовані і неконтрольовані; - керовані та некеровані

1	2
<i>Конкурентний рівень</i>	-мікрорівневі, мезорівневі, макрорівневі; - загальнодержавні, галузеві, внутрішньовиробничі

Джерело: складена автором

Розглянуті фактори являють собою систему, що забезпечує конкурентоспроможність продукції і, відповідно, підприємства в цілому. Значення кожного окремого фактора різне в залежності від стану галузі, конкуренції в ній, розвитку підприємства, стадії життєвого циклу продукції тощо.

Таким чином, розглянувши різні класифікації факторів, які впливають на витрати, перш за все, слід наголосити на тому, що спостерігається дія синергетичного ефекту. Це проявляється у зв'язку з тим, що впливаючи на витрати та конкурентоспроможність продукції, фактори призводять до зміни один одного. Висока конкурентоспроможність підприємства є гарантом одержання високого прибутку в ринкових умовах. При цьому підприємство ставить за мету досягти такого рівня конкурентоспроможності, який допоможе їй ефективно функціонувати протягом тривалого періоду. Управління представленими факторами забезпечує використання цілого ряду заходів для систематичного вдосконалювання продукції, постійний пошук нових каналів збуту, нових груп покупців, шляхів поліпшення сервісу, реклами тощо.

Література

1. Давидович І. Є. Управління витратами: Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 320 с.
2. Костецька Н. Факторний підхід до формування стратегії зниження витрат підприємства // Галицький економічний вісник. – 2011. - №1(30)., с.162
3. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія. Т. 3. – К.: Академія, 2002. – 952с.
4. Фендель Г. Теорія виробництва і витрат / Гюнтер Фендель; пер. з нім. під кер. наук ред. М.Г. Грецака. – К.: Таксон, 2000. – 520с.
5. Riley, John G. 1987. Bredid Rationing: A. Further Remark.